

Dalibor Brozović
Leksikografski zavod »M. Krleža«, Zagreb

AKTUALNA KOLEBANJA HRVATSKE JEZIČNE NORME U SLAVENSKOME I EUROPSKOM SVJETLU

0.0. U skladu s naslovom, ovo izlaganje treba obuhvaćati razdoblje od raspada jugoslavenske socijalističke federacije, ili točnije, od početka procesa koji su doveli do toga raspada, pa do naših dana. Obrađuju se dakle hrvatska jezičnonormativna zbivanja u proteklome desetljeću 1989-1998. Razumije se, događanja u tome razdoblju ne mogu se pravo shvaćati bez osnovnih podataka i nužnih objašnjenja o zbivanjima u cjelokupnoj hrvatskoj pismenojezičnoj povijesti i osobito o standardno-jezičnim procesima posljednjih dvaju-triju stoljeća, a prije svega u upravo proteklih pol stoljeća, no nećemo se na tome zadržavati, o svem tome dovoljno podrobno govorim u uvodnome prilogu knjige *Hrvatski jezik**, koja je u okviru priprema za ovaj kongres izašla u programskom nizu "Współczesne przemiany języków słowiańskich (1945-1995)", pod zajedničkim naslovom *Najnowsze dzieje języków słowiańskich*.

1.1. Prikaz činjeničnoga stanja u suvremenome životu hrvatskoga jezika potreban je iz više razloga. S jedne strane, za same sudionike toga života i te kako dobro dolazi sintetski pogled na cjelinu zbivanja, na suprotnosti i tendencije, na probleme i pokušaje njihova rješavanja, na do sada prijeđen put. S druge je strane neophodan objektivan prikaz pojavnosti stvarnih jezičnih zbivanja u Republici Hrvatskoj. U jednome dijelu hrvatskoga tiska ta se zbivanja opisuju i tumače krajnje tendenciozno, uz faktografska izmišljanja i iskrivljene interpretacije. No od toga nema veće štete - iole upućeni u stvarno stanje i osobito oni što

su ozbiljnije lingvistički obrazovani, znaju stvarnost kao i istinske činjenice i ne daju se zbunjivati. Samo se neki slojevi najšire čitateljske publike uspijevaju zbunjivati, ali ne i uvjeriti. U inozemstvu pak, i to ne samo u jeftinome novinstvu nego i u ozbiljnim slavističkim krugovima, sustavno se šire dezinformacije o jezičnim zbivanjima u Hrvatskoj. Govori se o artificijelnim i nasilnim jezičnim promjenama, o progonima onih što ne prihvaćaju tih umjetnih intervencija u jeziku, o neorganskim pravopisnim promjenama, o tome da je sve što se danas događa u hrvatskome jeziku naprosto obnavljanje jezičnih prilika u doba kvislinškoga režima za Drugog svjetskog rata. Ništa od toga, naravno, nije istina - u najvećem broju slučajeva radi se o izmišljotinama i drastičnome izvrtanju činjenica, a u manjem broju riječ je o bombastičnom i(li) senzacionalističkom napuhavanju sporadičnih marginalnih, netipičnih istupa, koji, uostalom, uvijek ostaju na verbalnoj razini usmenih ili pismenih izjava, a nikako se ne uspijevaju ostvariti.

Otkuda i zašto takvo stanje stvari? I o tome govorim u već spomenutome prilogu, a ovdje ću navesti samo neke specijalne okolnosti. Naivno bi bilo misliti da se tu radi samo o zlim namjerama i o neakvim protuhrvatskim zavjerama, iako, razumije se ima i sličnih momenta - konačno, postoji i određena općenita protuhrvatska propaganda iz nekih centara, kao što postoje i druge protu-x ili protu-y propagande, pa zašto ne bi postojala i protuhrvatska. I konačno, nema nikakva razumna razloga zašto bi u takvoj jednoj propagandi bila pošteđena upravo jezična problematika. No ipak mislim da se, barem pretežno, radi o nekim drugim momentima. U prvom redu, određene posljedice ima činjenica da genetskolingvistički i sociolingvistički parametri (uključujući i literarnojezične i kulturnojezične) nigdje u Europi ne pokazuju tako oštro suprotstavljene rezultate kao u hrvatskom slučaju (i naravno, isto tako u srpskome). Zato nije nimalo neobično da mnogi slavisti, slijedeći uobičajene predodžbe koje odgovaraju slavenskim jezičnim situacijama i većini drugih u Europi, gledaju s nekom skepsom i nerazumijevanjem na suvremeni jezični razvoj u Hrvatskoj. Tomu se onda pridružuju određeni sentimente, romantički stereotipi, naslijeđena slavistička tradicija, nesklonost novim spoznajama i novim navikama, komoditet intelektualne inercije i slično. Razumljivo je onda da i najdobronamjerniji pokazuju ponekad i zbunjenost i zabrinutost.

1.2. Ne vrijedi se zadržavati na toj problematici, ali jedno pitanje valja ipak temeljito raščistiti. Proširena je fama kako hrvatski jezikoslovci ne priznaju postojanje južnoslavenske dijalektne zajednice koja se prostire između hrvatsko-slovenske granice na sjeverozapadu i srpsko-makedonske i srpsko-bugarske granice na jugoistoku, genetskolingvističke

zajednice koja obuhvaća dijalekte kajkavskoga, čakavskog, štokavskog i torlačkog narječja. Ta narječja sačinjavaju jedan dijasistem južno-slavenskih dijalekata, ili, u genetskolingvističkom smislu, jedan jezik. Taj se jezik kao dijasistem nazivao u prošlosti najčešće *srpskohrvatskim* (ili, sinonimno *hrvatskosrpskim*, odnosno *srpsko-hrvatskim* i *hrvatsko-srpskim*, također *hrvatskim* ili *srpskim*, rjeđe *srpskim* ili *hrvatskim*). Hrvatsko jezikoslovlje odbacuje samo taj naziv (i njegove sinonime, također dvočlane), jer je taj naziv nepovratno kompromitiran jednom mučnom prošlosti. Ako komu treba i kada mu treba nekakva nomenklaturna etiketa za odgovarajući genetskolingvistički pojam, može govoriti o *srednjojužnoslavenskoj* jeziku dijasistemu. Taj je naziv nesumnjivo točan, ali je neutralan i nekompromitiran. Nitko ozbiljan ne niječe dakle same genetskolingvističke stvarnosti sadržane u tome pojmu. Radi se o nečem posve drugome.

Genetskolingvistički pojam srednjojužnoslavenskoga jezika kao dijasistema dijalekata potreban je slavenskim, baltoslavenskim i indoeuropskim povijesnoporedbenim istraživanjima, slavenskoj usporednoj dijalektologiji i (ograničeno) lingvističkoj balkanistici. Većemu dijelu lingvističke znanosti taj pojam uopće nije potreban. Golema većina jezikoslovaca bavi se standardnim jezikom, njegovom genezom, njegovom povijesti, suvremenim normama, njegovim funkcionalnim stilovima i tipološkim i strukturnim obilježjima, njegovom sociolingvističkom problematikom, komunikacijskim potencijalima i mogućnostima podučavanja. Za svu tu tematiku pojam jezika kao dijasistema posve je suvišan. Ako je pak u kroatističkim proučavanjima potreban apstraktni pojam ukupnosti jezičnoga standarda ostvarenoga normalizacijom novoštokavske dijalektne sirovine, onda se može govoriti o *standardnoj novoštokavštini* kao apstraktnom sustavu gramatičkih (prvenstveno strukturnih) i bazičnoleksičkih osobina. Naglašavam da je riječ o apstraktnome pojmu, jer se ne može konkretno ostvarivati kao tekst. No i taj nam je pojam potreban samo povremeno, u teorijskim razlabanjima.

1.3. Hrvatsko jezikoslovlje proučava hrvatski standardni jezik kao takav, ne smatrajući da je u svakome pojedinom času potrebno polaziti upravo od činjenice da je on konkretno ostvarenje apstraktne standardne novoštokavštine i od činjenice da je materijalna osnovica hrvatskoga standardnog jezika jedan dijalekt što pripada srednjojužnoslavenskomu dijasistemu, kao da su to najvažnije i gotovo jedine činjenice što određuju njegovu prirodu i opstojnost. Za standardni jezik svake nacije ipak je bitno kako on funkcionira kao normirani jezični instrument njezine civilizacije i kulture, kakva mu je struktura i kakva mu

je supstancija. A neke je druge činjenice dovoljno konstatirati i može se ići dalje. Inzistiranje da se samo o njima raspravlja i da se sve ostalo zanemaruje, nije znanstveno lingvistički utemeljeno niti je korektno, a ponekad je, čini se, i nedobronamjerno. Jer pri tome se potpuno ignorira što o hrvatskome jeziku misle i kako ga doživljavaju sami oni koji se njime služe, kojima je on materinski jezik. Kao da je posve nevažno s kakvim se standardnim jezikom Hrvati identificiraju, kakav priznaju kao svoj. Nije mi poznato da se u suvremenoj Europi ijednomu narodu, ako mu se već priznaje pravo na standardni jezik, odriče pravo da njegov vlastiti standardni jezik bude onakav kakav on sam želi.

Hrvatski jezikoslovci proučavaju dakle hrvatski jezik, njegov standardni oblik, njegovu povijest i njegove dijalekte ne nijećući doduše neke momente koji su ipak više-manje prvenstveno od kabinetskoga slavističkog interesa, ali i ne pridajući im neku bitnu pozornost. Današnja zbivanja u hrvatskoj jezičnoj praksi i jezičnoj znanosti svode se zapravo na dva razna procesa. Jedno su pretežno spontane reakcije na nepopularnu jezičnu prošlost, težnja da se iz jezika ukloni sve ono što je ta prošlost otvoreno ili prikriveno nametala, a što nije u skladu s hrvatskom jezičnom tradicijom, s hrvatskom razgovornom standardnojezičnom praksom i s hrvatskim jezičnim osjećajem. Drugo je pak svjesna nastojanja da se hrvatski jezični standard zaokruženo i sustavno stabilizira, da se norme detaljiziraju i moderniziraju. Razumije se, postoje i neki otpori i jednomu i drugomu procesu, otpori koji su često bučni, ali u hrvatskome društvu i hrvatskome jezikoslovlju imaju posve marginalan značaj i značenje i zanemariv utjecaj.

2.1. S padom jugoslavenskoga komunističkog sustava došlo je do demokratizacije svih oblika javnoga života. Kao i u drugim takozvanim tranzicijskim zemljama, pojavila se pri tome i u Hrvatskoj i stanovita averzija prema vanjskim manifestacijama i raznim pojavnostima tipičnima za bivši režim. U svim je tim zemljama spontano nastala i odbojnost prema jezičnim, to jest rječničkim i frazeološkim značajkama socijalističke prošlosti, čak i bez obzira na to jesu li odgovarajući leksemi i frazemi postojali u jeziku već otprije, odnosno jesu li se upotrebljavali i prije socijalizma na sličan ili drugačiji način, ili su bili uvedeni tek u četrdesetim godinama. U Hrvatskoj je to zahvatilo primjerice inače normalne hrvatske (i srpske) riječi *radnik* i *drug*, kojima je za vrijeme bivšega režima bila zbog ideoloških razloga nerazmjerno povećana uporabna učestalost i jako proširen raspon značenja. To su bile, razumije se, pretjerano emocionalne reakcije i valja se nadati da će se s općom stabilizacijom povratiti i prvotna učestalost i prvotno značenje takvih riječi. Potrebno je to, konačno, već radi kontinuiteta

s jezičnim izrazom hrvatske književnosti prethodnih epoha. Takva povratka neće pak biti s tipičnim leksičkim sovjetizmima i uopće s karakterističnim komunističkim terminima, kojih u jeziku nije bilo do Drugog svjetskog rata i koji su posve nestali iz aktivne jezične prakse (izuzev kada se konkretno pripovijeda o prošlosti). U tom će pogledu budući naraštaji imati stanoviti problema s razumijevanjem tekstova iz druge polovice XX. stoljeća.

2.2. U Hrvatskoj ta problematika ima još jedan poseban aspekt. U sedamdeset godina postojanja prvo jedinstvene kraljevske pa onda federativne socijalističke Jugoslavije nije bio pod pritiskom samo hrvatski narod nego i hrvatski jezik, osobito u "federaciji" nakon Drugog svjetskog rata. Riječi i druge jezične značajke tipične za hrvatsku jezičnu tradiciju bile su ili više-manje samo tolerirane, kako u kojem razdoblju, ili su bile naprosto zabranjivane, pod raznim izgovorima - ili da su reakcionarni austrohungarizmi, ili izrazi vjerske i(li) nacionalne intolerancije, ili, najčešće, da su to ostaci fašizma. Čak i tolerirani oblici tipični za hrvatsku jezičnu tradiciju bili su smatrani znakom nedovoljne građanske lojalnosti. Glavni partijski dnevnik *Borba* izlazio je u Beogradu na srpskom jeziku i na ćirilici, a u Zagrebu na latinici s parcijalno "kroatiziranim" jezikom. No nisu se smjeli upotrebljavati primjerice tipični hrvatski nazivi mjeseca sa slavenskom etimologijom (siječanj, veljača...), inače dopušteni u nepartijskom tisku, ali smatralo se obilježjem političke lojalnosti da se upotrebljavaju samo latinski nazivi (januar, februar...), danas u srpskom jeziku jedini. Što se tiče samih zabrana, nisu uvijek bili jasni kriteriji. Razumljivo je bilo (iako ne i opravdano) da je bila zabranjena primjerice stara hrvatska vojna terminologija (zbog nje su pojedinci bili čak sudski progonjeni), jer se ona mogla proglasiti kompromitiranom zato što je bila obnovljena za Drugog svjetskog rata, ali nije jasno zašto je primjerice bio pod embargom lik *eur-* u *Europa*, *europski* i slično (obvezatan je bio lik *evr-*).

Već godine 1991. pojavljuje se opsežan *Razlikovni rječnik srpskog i hrvatskog jezika*, koji je autor Vladimir Brodnjak godinama pisao u ilegali. Od godine 1992. objavljuje se više potpunih ili skraćenih izdanja tog rječnika. To je uglavnom solidno djelo, ali sa složenom i glomaznom filološkom aparaturom, u kojoj se laici ne snalaze pa se u široj javnosti pojavljuju razne zabune o tome što je u jeziku srpsko, što hrvatsko. To je prouzročilo stanovite neželjene posljedice u spontanim emocionalnim reakcijama hrvatskog društva. Razumljivo je da su iz govorne a pogotovo pisane uporabe bez traga nestale čisto srpske riječi bez ikakva udjela u hrvatskoj tradiciji, nametane osobito u vojsci kao

snabd(ij)evanje "opskrba", ili *vazduh* "zrak, uzduh", *ub(j)edenje* "uvjerenje" i slično.

Gotovo je ista takva i sudbina nekih srpskih gramatičkih (tvorbenih, morfoloških) osobina koje imaju funkcionalno i značenjski identične parnjake u tradicijski hrvatskim oblicima, primjerice sufixi *-ista, -ta* (kao *radista, atleta, diplomata*) prema hrvatskim *-ist, -t* (dakle *radist, atlet, diplomat*), ili množinski nastavak nekih imenica, primjerice jednako *puževi* i *putevi*, hrvatski također *puževi*, ali *putovi*. Tu bi zadržavanje srpskih oblika bilo posve suvišno opterećenje - to jest dvostrukost u kojoj bi obje dublete imale posve istu značenjsku i stilsku vrijednost, što ne pogoduje normi. Smicalice o tome kako i takve dvostrukosti "obogaćuju" jezik zaista su samo smicalice: razvijeni, izgrađeni i bogati jezici nisu se "bogatili" na taj način. No problem nastaje onda kada spontane emocionalne reakcije zahvate i slučajeve kada su obje dublete u hrvatskoj tradiciji, ali s različitom stilskom vrijednosti, a često i s različitim nijansama u značenju.

Tako se primjerice u jezičnoj praksi drastično smanjila učestalost riječi *hiljada*. Ona u hrvatskoj jezičnoj tradiciji odavna suopstoji s riječi *tisuća*, samo na drugoj, uglavnoj nižoj stilskoj razini. No u bivšem je režimu *hiljada* bila preferirana, *tisuća* je pak bila jedno kraće vrijeme čak zabranjena na zagrebačkome radiju. Kako je *hiljada* ujedno jedini srpski oblik, nastalo je u širim slojevima hrvatskoga društva uvjerenje da je *hiljada* došla u Hrvatsku u jugoslavenskoj eposi, i kao rezultat ljudi su ju počeli izbjegavati. Takve reakcije smanjuju izražajne mogućnosti hrvatskog jezika i otežavaju razumijevanje same hrvatske književnosti, u kojoj uz reprezentativnu i temeljnu *tisuću* ima i *hiljada* kao stilem svoje skromno mjesto. Općenito uzevši, iracionalne jezične averzije škode jezicima u kojima uzmu maha. Tako postoji shvaćanje da su svi rusizmi i orijentalizmi ušli u hrvatski jezik nametanjem iz srpskoga, i mnogi ih neselektivno odbacuju u cijelosti. No stvari stoje drugačije. Hrvatski je jezik izgrađujući svoj standard preuzimao neke potrebne ruske riječi i termine neovisno od srpskoga. Uzmimo za primjer hrvatski (i češki) rusizam *stroj* - u srpskom je jeziku mnogo običnija riječ *mašina* i mnogi Srbi smatraju *stroj* kroatizmom. Slično je i s orijentalizmima: neki su samo srpski, poneki samo ili pretežno hrvatski (kao *deva, kat*), kada su zajednički često se glasovno razlikuju (kao *mahala : mala*) ili i oblikom (kao *hamal : amalin*), a najčešće imaju posve različit stilski status.

2.3. Do sada je bilo riječi o spontanome ("anonimnom") jezičnom ponašanju, ali eventualne nepoželjne strane toga ponašanja s vremenom će se neutralizirati. Možemo se nadati da će vrijeme pomoći i u prevladavanju nekih amaterskih svjesnih ("neanonimnih") djelovanja,

donekle sličnih već opisanima. Riječ je o apriorno neselektivnome pristupu jezičnoj problematici. Protagonistima takva pristupa nije važna jezična kultura, nisu im bitne stilske vrijednosti, ne zanima ih bogatstvo izražajnoga potencijala hrvatskoga jezika, pa čak ni sama hrvatska jezična tradicija, nego su monomanski zainteresirani samo za izvanjsku izvornost hrvatskoga jezika po svaku cijenu, za njegovu demonstrativnu posebnost.

Do sada je izašlo desetak malih uglavnom diletantskih izdanja što oponašaju Brodnjakov rječnik – neka su od njih samo plod nekvalificiranih ambicija potaknutih krivo shvaćenom konjunkturuom, druga su pak diletantski plod stvarnoga ideološkog ekstremizma. Ostali ekspozirani djelatnici tog krila hrvatske paralingvistike ne zaustavljaju se na rječničkoj problematici, nego se prihvaćaju i drugih pitanja. Jedni bi željeli vratiti standardnu ikavštinu više od sto dvadeset godina nakon njezina konačnog napuštanja, i to kao jedini ili bar paralelni hrvatski jezični standard. Zastupnike te ideje ne smeta što bi to bio kulturni prevrat kakav nije doživio nijedan europski jezik posljednjih stoljeća, a ako bi se radilo samo o obnavljanju ijekavsko-ikavske usporednosti, onda bi to značilo povratak jedne za standardni jezik načelno nepogodne situacije, jer je sama smisao svakoga standarda u uklanjanju nefunkcionalnih dvostrukosti i višestrukosti, u jeziku i svagdje drugdje.

Drugi iz tog kola okomili su se pak na pravopis. Željeli bi povratak morfonološkomu (kolokvijalno: "etimološkomu", korijenskomu) pravopisu, kakav je u Hrvatskoj, u raznim varijacijama, vladao od hrvatskoga narodnog preporoda do devedesetih godina prošlog stoljeća i bio nakratko obnovljen u doba Drugog svjetskog rata. Drugim riječima, želi se odbaciti dopreporodno hrvatsko pisanje, u kojem je prevladavalo fonološko (kolokvijalno: "fonetsko") pravopisno načelo, i odbaciti sada već više od sto godina tradicije Brozova (Broz-Boranićeva) fonološkog pravopisa. Kad bi morfonološki princip odgovarao glasovnoj prirodi hrvatskoga jezika, moglo bi se i razgovarati o možebitnome žrtvovanju pretežne tradicije i optimalnoga rješenja radi većega dobra (uz sve praktične nevolje koje takve žrtve donose), ali nevolja je u tome što hrvatskomu jeziku, koji je u glasovnom pogledu izrazito proziran (kao latinski ili talijanski), bolje odgovara fonološko pravopisno načelo. To jest, kao što glasovna priroda latinskoga jezika nije zahtijevala da se prema *scribo, scribere* piše **scribsi, *scribtum*, nego se piše *scripsi, scriptum*, tako nema ni razloga da mi prema *vrabac* pišemo *vrabca* umjesto *vrapca*. Istina jest da morfonološki pravopis, više ili manje, s ovoga ili onog razloga, bolje odgovara većini slavenskih jezika, ali to za hrvatski jezik jednostavno ne vrijedi.

Ima još i drugih sličnih ideja, primjerice da se u standardu napusti novoštokavska akcentuacija, ili da se u grafiji dijakritička slova zamijene diagramima po zapadnim uzorima (kao *ch*, *sh*, za *č*, *š* i slično). No u svakom slučaju, riječ je uvijek o snagama na rubu hrvatskoga društva i njihov je stvarni utjecaj zanemariv, koliko god inače bile glasne. Pravi je problem u tome što se neki krugovi u svijetu služe tim sporednim grupacijama radi kompromitiranja hrvatske jezične situacije i predstavljaju ih kao dominantne i tipične za Hrvatsku.

3.1. Profesionalna hrvatska jezikoslovna znanost u posljednjem je desetljeću postigla neke uspjehe u izgrađivanju i njegovanju hrvatskoga standardnog jezika i utvrđivanju i stabiliziranju njegovih norma, ali još se uvijek nisu ustalile njezine koncepcije, još ima nedoumica i kolebanja, pa ni rezultati nisu mogli biti posve zadovoljavajući. Još uvijek nema dovoljno jasne vizije što i kako raditi, a onda je razumljivo da ne može biti u pravoj mjeri ni potrebne radne odlučnosti. Velik je uspjeh objavljivanje u godini 1991. triju opsežnih knjiga u izdanju Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti pod zajedničkim naslovom *Nacrti za gramatiku* (I. Stjepan Babić, Dalibor Brozović, Milan Moguš, Slavko Pavešić, Ivo Škarić, Stjepan Težak, *Povijesni pregled, glasovi i oblici hrvatskoga književnog jezika*; II. Stjepan Babić, *Tvorba riječi u hrvatskom književnom jeziku*; III. Radoslav Katičić, *Sintaksa hrvatskoga književnog jezika*).

U lingvističkim je krugovima to kolektivno djelo odmah nazvano "akademsom gramatikom", i õno zaista i jest õnõ što se pod takvim nazivom misli. No te tri knjige nisu plod istraživanja u razdoblju 1989-1998. - one su plod dugogodišnjeg rada, a II. i III. svezak već su se 1986. bili pojavili u prvoj verziji - god. 1991. bilo je moguće sãmo slobodnije pisati bez straha od političkih reperkusija. U svakom slučaju bitno je da se ta "akademska gramatika" pojavila, ona, uostalom, nosi oznaku "nacrti", što pretpostavlja izdavanje kasnijega konačnog oblika. No norma jednoga standardnog jezika (a ovdje je riječ upravo o široj normativnoj problematici) ne zasniva se samo na gramatičkim priručnicima; već po tradiciji podrazumijevaju se još rječnik i pravopis suvremenoga standardnog jezika. Tu su zaostatci uočljiviji. Jednojezični suvremeni rječnici uopće su najslabija strana hrvatske normativne filologije. Izašao je doduše jednosveščani *Rječnik hrvatskoga jezika* Vladimira Anića, čak u tri izdanja (1991., 1994. i 1998.), svaki put osjetno proširen, ali njime nisu prãvo zadovoljni ni šira javnost ni stručna kritika (doduše, ne uvijek s istih razloga), no bar privremeno i on može korisno poslužiti, uz dužne rezerve. Drugi napori da se izda veliki hrvatski suvremeni rječnik nisu još dali konkretna ploda pa treba i dalje čekati.

Oko konca 1998. pojavit će se doduše opsežan rječnik u izdanju Leksikografskog zavoda "Miroslav Krleža", ali to će biti po svojoj fizionomiji pretežno školski priručni rječnik.

S pravopisom je samo prividno bolja situacija. Kako je već spomenuto, prije više od sto godina napušteni su razni hrvatski morfološki pravopisi i uveden je Brozov fonološki pravopis (1892.). Od tada do danas on je u svojim raznim verzijama samo tri puta na kratko vrijeme napuštan, to jest ukidan: 1930-1939. i 1960-1967. obvezatni su bili drugačiji oblici fonološkoga pravopisa kao svojevrсни kompromisi sa srpskim pravopisom, a 1942-1945. bila je na području pod kvistlinškom vlasti uvedena jedna nova inačica nekadanjeg hrvatskog morfološkog pravopisa. Nakon poznate *Deklaracije* iz 1967. takozvani Novosadski pravopis iz 1960. nije bio formalno ukinut, ali u praksi se neslužbeno upotrebljavao opet Broz-Boranićev. God. 1971. bila je već otisnuta nova verzija Broz-Boranićeva pravopisa, koju su bili priredili Stjepan Babić, Božidar Finka i Milan Moguš, no vlasti su zabranile to izdanje kao tobožnju nacionalistički diverziju i gotovo cijela naklada bila je spaljena, a prema spašenim primjercima hrvatski su emigranti objavili nekoliko izdanja tog pravopisa, popularno nazvanog "londoncem". Godine 1990. autori pretiskavaju "londonac", a onda priređuju još tri izdanja (1994., 1995. i 1996.) uvodeći postepeno i neke sitnije promjene. Naime, ni Brozov *Hrvatski pravopis* iz 1892. i 1893. nije na optimalan način primijenio fonološko načelo, koje inače, kako smo vidjeli, odgovara transparentnosti hrvatskoga glasovlja. Kasnija izdanja toga pravopisa, koja je priređivao Dragutin Boranić, samo su umnožila propuste (djelomično i pod beogradskim pritiskom nakon 1918. sve do 1950., kada je izašlo posljednje izdanje pod Boranićevim imenom, a zatim su ubrzo počele pripreme za već spomenuti "novosadski" pravopis).

Riječ je uglavnom o tri pitanja. Prvi je problem zapravo glasovnoga karaktera i samo posredno ortografski. Ivan Broz prihvatio je bar djelomice da u nekoliko primjera po hrvatskoj ortoepskoj tradiciji i praksi ne otpada *j* iza takozvanog "nečistog" *r* (*pogrješka, strjelica* i slično), kao što je to primjerice u *vremena < vrjemena*. Boranić je poslije te iznimke postepeno uklonio. Drugo je pitanje također fonetsko i pravopisno - to jest, kako postupati s dentalima ispred afrikatâ (to jest, *svetac, predak*, plural *svetci, predci* ili *sveci, preci*). U srpskome je pravopisu prevladavalo dosljedno izostavljanje dentalâ (izuzev prefikse), što nije ni fonetski vjerno, a kamoli fonološki. Broz je bio nedosljedan - prihvatio je ispadanje samo djelomično, s tim da ujedno nije provodio asimilaciju *d > t* u primjerima gdje je dental ostavljen. Boranić je pak postupno uklonio dentale. I na koncu, ostaje otvoreno pitanje o vrijednosti

i pisanju takozvanoga dugog jata. To je problem ne samo fonetike i pravopisa (ortografije) nego i slovopisa (grafije). Broz je prihvatio Karađžićevsko pisanje *ije*, iako to ne odgovara hrvatskoj standardnojezičnoj ortoepskoj praksi, gdje je prirodan dvoglasnički izgovor *ie*, a dvosložna realizacije *ije* dolazi samo kao stilem (uglavnom u pjesništvu), i to rijetko.

Babić-Finka-Mogušev pravopis odnosi se prema tim pitanjima taktički i kompromisno, čak i kolebljivo. Što se tiče prvoga i drugoga problema, prihvaćena je sloboda izbora, to jest usporedna dvostrukost i održavanja i ispadanja. Valja se nadati da je to samo privremeno, samo postupnost, te da će autori u sljedećem izdanju biti odlučniji pa ukloniti stara rješenja. U trećem pak problemu priređivači u sva tri izdanja održavaju staru verziju, to jest da se *pi-je-mo* (=3 sloga) i *mli-ko* (=2 sloga) pišu jednako: *pijemo mlijeko*. Dok se ta pravopisno-slovopisna nefonološka neurednost ne ukloni, ne će funkcionirati hrvatska pravopisna norma što se tiče pisanja "jata" uopće.

3.2. Stručna kroatistička djelatnost ne zaustavlja se samo na problemima o kakvima je do sada bila riječ. Primjetno je nastojanje da se ponište ili bar ublaže posljedice forsiranoga i masovnoga jezičnog utjecaja ili pak i izravnog nametanja s istoka. Radi se o naporima da se revitaliziraju pojedine potisnute, ponekad gotovo zaboravljene hrvatske riječi, da se obnovi tradicionalna hrvatska terminologija i znanstvena i stručna nomenklatura, koje su nakon 1918. bile nasilno uklanjane prvenstveno iz vojske, školstva, legislature i državne uprave. Sustavna stručna djelatnost i usmjerena je ponajviše upravo prema tim oblastima života. Mlađi naraštaji sada se u svakodnevnici susreću s riječima i frazama koje su eventualno poznavali samo iz starijih književnih djela, ili iz Krležinih tekstova o Prvome svjetskom ratu, primjerice *satnik* (kapetan), *bojnik* (major), *pričuwni časnik* (rezervni oficir), itd. U vojsci su ta nastojanja možda organiziranija nego na drugim poljima, ali jednaka su i u školstvu, administraciji, pravnoj službi, zakonodavstvu. Treba znati da su stručni napori u toj djelatnosti u skladu sa spontanim procesima opisanim u odjeljcima 2.1-2. i s pretežnim raspoloženjem javnosti, ali moguća su ipak i razna nerazumijevanja između profesionalne jezikoslovne djelatnosti i spontanijih procesa u javnosti.

Razumije se, u rječničkoj problematici pozornost hrvatskih jezikoslovaca nije usmjerena samo na nanose iz jugoslavenskog razdoblja. Poput ostalih jezika suvremenoga svijeta i hrvatski je izložen masovnoj invaziji anglizama, osobito u sferama moderne tehničke i duhovne civilizacije. Kako u hrvatskoj jezičnoj tradiciji žive purističke zasade takozvanoga austroslavenskoga tipa, uperenoga nekoć osobito protiv

germanizama, purističke tendencije očituju se i danas, ali usmjerene, naravno, protiv anglizama i novih europeizama. U zamjenu se nude ne samo hrvatski neologizmi (takozvane kovanice) od slavenskih korijena nego i inače do sada uobičajene svakodnevne hrvatske riječi koje su anglizmi počeli potiskivati. U tom je pogledu bio potreban pregled činjeničnog materijala, i on se zaista i pojavio (Dunja Brozović-Rončević, Alemko Gluhak, Lelija & Branko Sočanec, Vesna Muhvić-Dumanovski, *Rječnik novih riječi*, Zagreb, Minerva, 1996.).

Uz djelovanje u leksičkoj problematici hrvatski lingvisti angažirani na pitanjima jezičnoga standarda nastoje provesti stanovitve zahvate i na području gramatičke norme (sintaktičke, tvorbene, morfološke), gdje se također očitovao utjecaj s istoka. I tu je riječ o revitalizaciji hrvatskih jezičnih značajki. Najzanimljivija su možda oblična pitanja kao neke pojedinosti u zamjeničko-pridjevskoj deklinaciji, ali i u konjugaciji i imeničkoj deklinaciji, u oblicima nekih brojevnih i zamjeničkih riječi i slično. Najmanje je pak napora uloženo u akcentološkim pitanjima jezične norme.

3.3. Jednomu problemu hrvatski filolozi posvećuju sve veću pozornost. Riječ je o jednoj hrvatskoj specifičnosti koja nema svojega pandana valjda nigdje u svijetu. U svim književnostima koje posjeduju i djela iz srednjega vijeka i renesanse, tekstovi koji su zbog jezičnoga razvoja danas slabije razumljiviji, tiskaju se u adaptaciji na suvremeni jezik bar za školsku uporabu i za širu publiku, a djela iz bliže prošlosti osobito iz prošloga stoljeća, koja su usprkos sitnijim jezičnim primjenama i sada posve razumljiva, tiskaju se u jezično izvornom obliku. U Hrvatskoj je u jugoslavenskom razdoblju bilo obratno. Starija djela, slabo razumljiva, tiskala su se u izvornoj verziji, a djela iz XIX. stoljeća prilagođavala su se službenomu školskom obliku suvremenoga jezika. Cilj takvih postupaka bio je jasan. Trebalo je da se kod Hrvata još u školi razvije neraspoloženje prema vlastitoj bogatoj i vrijednoj renesansnoj književnosti i da se stekne uvjerenje kako su tekstovi sve do preporoda nerazumljivi i nezanimljivi, a da je nakon preporoda jezik odmah bio onakav kakav se forsirao u suvremenosti. To artifičijelno redigiranje hrvatske književnosti XIX. stoljeća (i gotovo sve do 1914.) najveća je europska literarna i jezična krivotvorina svih vremena. Pred hrvatskim filolozima, jezičnim i književnima, stoji teška zadaća da se jezično falsificirana djela, a to su gotovo sva izdanja iz jugoslavenskog razdoblja, korektno ponovo izdaju prema prvotnome izdanju. Pokrenuta je biblioteka "Stoljeća hrvatske književnosti", koja (među ostalim zadacima), treba da ispuni i tu dužnost prema hrvatskoj književnosti i

da ispravi upravo nevjerojatnu nepravdu. Do sada je objavljeno već nekoliko knjiga u kojima je to provedeno.

4.1. Zbivanjima, procesima i nastojanjima opisanim u odjeljcima 2.1-3. i 3.1-3. suprotstavljaju se u Hrvatskoj razni otpori. O nekima je donekle bilo riječi u odjeljcima 1.1-2., no potrebno je govoriti o još nekim aspektima te teme. Kao što je već bilo rečeno, riječ je o *raznim* otporima, to jest, različite se snage suprotstavljaju različitim dijelovima zbilje, svima ili samo nekima, polazeći od različitih poticaja i služeći se različitim metodama.

U inozemnim slavističkim krugovima često se misli da je riječ prvenstveno o otporima iz redova srpske manjine i(li) onih pojedinaca što žale zbog raspada jugoslavenske državne zajednice. No to nije točno, bar ne pretežno. Sama srpska manjina shvatila je da povratka na staro nema i da bi daljnje inzistiranje na ideji srpsko-hrvatskoga jezičnog jedinstva bilo u novim prilikama kontraproduktivno - naime, vodilo bi ne više prema asimilaciji Hrvatâ nego prema asimilaciji samih Srba. Hrvatska je vlast prepustila pak samoj srpskoj manjini da samostalno i slobodno odlučuje o svojem jeziku, onako kako je to kod svih drugih manjina u Hrvatskoj. Te odluke još nisu donesene, primjerice nije još odlučeno treba li nastavljati tradiciju zapadnih Srba (u Hrvatskoj i Bosni i Hercegovini) s ijekavskom normom, ili valja prihvatiti ekavsku normu kakva je u Srbiji. Definitivnoga rješenja te dileme nema još ni kod bosanskohercegovačkih Srba, i oni se kolebaju, a logično je da tu postoji neka međuovisnost. Sami funkcionalni modaliteti još se dogovaraju i s vlastima i među samim Srbima (školstvo i slično), i u tom pogledu ima ozbiljnih poteškoća zbog problema vezanih uz teško poratno doba i zato što je za Srbe manjinski status u novoj državi novost, kad nemaju iskustva kao druge nacionalne manjine u Hrvatskoj.

Ljudi zaista zadojenih ideologijom nekadanjega jugoslovenstva ima danas u Hrvatskoj veoma malo. Kolokvijalno ih zovu "jugonostalgičarima", ali ta se etiketa ponekad u oštrim političkim raspravljajima lijepi i onima koji to sigurno nisu. No oni koji to stvarno jesu, bez sumnje su ogorčeni i nepomirljivi protivnici svega što se danas na jezičnom polju događa u Hrvatskoj. Za razliku od hrvatskih Srba, ti rijetki pojedinci nisu se odrekli stare ideje o srpsko-hrvatskome jezičnom jedinstvu. Njihov izravan utjecaj gotovo je beznačajan - u Hrvatskoj su i intelektualci i širi slojevi danas odlučno protiv svakoga jugoslovenstva, kakvo god bilo, pa onda tako i u jeziku, a što se tiče lingvističke struke, "jugonostalgičarski" je utjecaj ravan ništici. Ali ne bi se ipak moglo reći da se glas pravih "jugonostalgičara" uopće ne čuje, samo što oni ne nastupaju otvoreno nego je njihov glas uklopljen u

druge kritičke glasove i izdvaja se ponekad samo bijesom i bezobzirnom žestinom.

Ti se drugi kritički glasovi manifestiraju u veoma širokom rasponu. S jedne strane, oporbene stranke, kao što je to prirodno i normalno svugdje u svijetu, kritiziraju vladajuću stranku u svakom pogledu, ne štedeći ni jednog aspekta stvarnosti, pa nema razloga zašto se ne bi obarale i na jezična zbivanja u zemlji. Vlada se optužuje zbog navodnih nacionalističkih stavova i poteza u jezičnoj politici i zbog nestručnosti pojedinih navodno provladinih sudionika u jezičnim zbivanjima. No to sve nije ozbiljno, političarima uopće nije pravo stalo do jezičnih pitanja, ona se samo iskorištavaju u političkim borbama, a u drugim okolnostima mnogi bi sadanji oporbenjaci postupali isto kao što postupaju stranka na vlasti. Vidi se to i po tome što nakon pojedinih poteza vlasti dolaze iz oporbenih redova suprotne kritike, to jest da vlada ne brani dovoljno odlučno hrvatski jezik. S druge strane, hrvatska se javnost još nije dovoljno naviknula na funkcioniranje višestranačja, pa se često i banalnosti svakodnevne politike doživljavaju ozbiljno kad se radi o jeziku. Naime hrvatska šira javnost veoma je osjetljiva na jezična pitanja, čak i onda kada laicima uopće nije jasno o čem se zapravo radi.

4.2. Ima ipak i reakcija koje nisu izazvane nikakvim ideološkim ili političkim razlozima, nego jednostavno odražavaju ljudsku prirodu. Jugoslavenska je zbilja dugo trajala, sedam desetljeća, stvorile su se jezične navike bar djelomično čak i kod onih Hrvata što su bili na ovaj ili onaj način aktivno angažirani u nekom obliku otpora jugoslavenskoj politici. Da su neke jezične promjene nastale u Hrvatskoj prirodnim putem, bez pritisaka i nasilja, ne bi im se danas trebalo odupirati. No jednostavno nije etički stav složiti se s plodovima političke nepravde kao sa svršenim činom. Prevladavanje nekih stvorenih navika potrebno je dakle i zbog etičkih načela, ne samo zato da se zaštiti hrvatski jezični identitet i da se osigura kontinuitet s vlastitom književnosti. Ali prevladavanje stvorenih navika nikada nije lako, zahtijeva neke napore, a ljudska narav ne voli novih napora.

Zato se ponekad pojave neki nesvjesni otpori jezičnim "novotarijama", pojedinci se tuže da ih jezik današnje javnosti nekako "inkomodira". Jače je to možda izraženo kod dijela mladih ljudi, za koje neke stare hrvatske riječi nisu potisnute i zaboravljene, nego naprosto posve nove. Nema čak ni pasivnog sjećanja. Tako će primjerice neki mladić kada dođe u vojsku reagirati što mora naučiti da su *pričuwni časnici* oni koje je on cijeli život znao kao *rezervne oficire*. Potrebno je onda tumačiti da je naziv *pričuwni časnik*, za koji se današnji mladi čovjek mora možda malo potruditi da ga nauči, isto što i *rezervni oficir*,

ali njegov otac ili djed nije se morao samo truditi da nauči *rezervni oficir*, nego mu je naziv *pričuveni časnik* bio zabranjen pa je bilo ljudi koji su zbog toga gubili službe ili čak odlazili u zatvor. Danas ništa nije zabranjeno, hrvatski jezik nije samo hrvatski nego i europski, i europski su mu potrebni ne samo radi jednoga drugog kontinuiteta nego i kao usporedne stilske rezerve, koje ga još i povezuju s vanjskim svijetom i drugim jezicima - ali sve to samo uz domaće izraze kada postoje, kontinuirano ili kao obnovljeni ili kao novi.

Za opisanu situaciju nije onda ništa neobično da se pojave šale i anegdote s jezičnom tematikom - ljudsko društvo reagira tako u svakoj prilici. Pričaju ih i dobronamjerni i nedobronamjerni, tiskaju se u listovima i ozbiljnim i humorističkim, a naide se i na koju karikaturu. Nije to ništa što bi samo po sebi moralo zabrinjavati hrvatsku javnost ili hrvatsko jezikoslovlje. Jedina je neizgodna strana što i to i sve druge okolnosti što su ovdje opisane, pojedini lingvisti, publicisti i propagandisti u Srbiji iskorištavaju kako bi u svijetu kompromitirali i hrvatsku jezičnu znanost i hrvatsku jezičnu praksu, a posebno još hrvatsku jezičnu povijest. Žaloso je da takvih primjesa ima i u nekim priložima objavljenima u zborniku *Srpski jezik, izašlome u već spomenutoj seriji Najnowsze dzieje języków słowiańskich*. (Opole 1996.).

5.1. Sve o čem je ovdje bilo riječi navodi na pomisao kako je vjerojatno da danas ima mnogo problema s normama hrvatskog jezika. To je točno. Mnogo je novih pojava što su se u jeziku očitovale istodobno i u razmjerno kratkome vremenu. Nije riječ samo o onome što se ponekad ne posve točno zove "rekroatizacijom" jezika. Spomenut je već i val novih tuđica, prije svega anglizama, osobito u elektronici, glazbi, športu, modi i slično, uopće u svem onome što neki zovu omladinskom (sub)kulturom, a drugi jednostavno amerikanizacijom života. U svakom slučaju radi se o velikoj koncentraciji novih pojava u jeziku.

To ipak nije sve. Brze promjene u životu zemlje, promjene u svim segmentima stvarnosti i na svim razinama, izazvale su ujedno i neke spontane nove tvorbe, osobito imeničke, spontane u smislu da im se ne zna tvorca, ne zna se ni kada su i gdje prvi put izgovorene ili napisane, ali općenito su poznate, i svi ih govore i pišu. Kao tipične primjere možemo uzeti riječi *bojišnica* ('prostori na samoj crti ratne fronte') ili *suzivot* ('zajedničko mirno življenje populacija koje su u bliskoj prošlosti bile u ratnome ili sličnim sukobima'). Ni jednoj ni drugoj nema ni traga u izvorima prije devedesetih godina, a obje su dobro napravljene u skladu sa zakonima hrvatske tvorbe riječi i posve su dobro prihvaćene u hrvatskom društvu, bez zabuna i iščuđavanja nad njihovom novosti. No dobro su primljene ujedno i zato što je postojala latentna

značenjska potreba za njima i to je možda bio i glavni razlog njihova dobra prihvaćanja.

5.2. Treba ipak imati na umu da s normativnog stajališta nove riječi nisu najvažniji problem. Uostalom, norma je u rječničkom blagu nešto drugo nego u ostalim dijelovima standardnoga jezika. Kolebanja u normi izraženija su i ozbiljnija u nekim glasovnim i gramatičkim pitanjima, koja je također postavila jezična stvarnost posljednjih godina. Naravno, tu je i pravopisna problematika, ali o njoj je već bilo dovoljno govora u drugom kontekstu. Ostaju dakle glasovna i gramatička pitanja. Zapravo, neka su od njih zaista nova, a u drugima se radi samo o intenzifikaciji i zaoštavanju nekih problema koji su i prije postojali, ali bila je manja učestalost njihova pojavljivanja i uži raspon slučajeva kada su se pojavljivali, bili su nekako na periferiji normativnoga interesa i nisu mnogo zadirali u temeljnu strukturu hrvatskoga jezika. Danas je sve to drugačije. Osim toga, problemi su prije nadolazili postupno i ne svi uvijek istodobno nego u tijeku dužih razdoblja sad jedni sada drugi, i bilo je vremena ili da se svladaju, to jest da se noviteti nekako usklade s postojećim strukturama, ili da im se sama struktura prilagodi, kako to općenito biva u većoj ili manjoj mjeri i u drugim standardnim jezicima.

Ako obratimo pozornost prvo na glasovna pitanja, odmah se suočavamo s ozbiljnim problemima koje donosi suvremena poplava novih tuđica, osobito anglizama. Prvenstveno je tu pritisak na strukturna pravila o učestalosti i još mnogo više o distribuciji fonemâ, o mogućim suglasničkim skupinama, o mogućim početcima i dočetcima u riječi, o građi sloga. Razumije se, i prije su postojali slični problemi, ali, kako je već rečeno, pri drugačijim okolnostima, a osim toga, obični europski, uglavnom (pseudo)latinizmi i (pseudo)grecizmi, nisu mnogo opterećivali hrvatsku glasovnu strukturu; posuđenice iz njemačkoga, koje bi je bile mogle opterećivati, norma je držala u supstandardnome statusu, na razini barbarizama, i ozbiljniji su problemi mogli biti samo orijentalizmi (turcizmi), ali oni su odavna glasovno asimilirani, a osim toga, u problematici standardne novoštokavštine orijentalizmi su najmanje problem hrvatskoga standardnoga jezika. Anglizmi pak svojom masovnosti i agresivnosti osjetnije pritišću, a reakcije sustava nisu ni brze ni usklađene. No treba reći da fonemski inventar nije ugrožen. Nema slučaja da se vlastitom snagom nametne koji strani fon kao novi hrvatski fonem (primjerice, poput fona [ž] kao novoga njemačkog i talijanskog fonema /ʒ/ u pozajmljenicama iz francuskoga). Jedini strani fon koji se ponaša kao da je hrvatski fonem jest /s/ u talijanskim, poljskim, ukrajinskim, makedonskim, albanskim, gruzinskim i drugim

toponimima i antroponimima. Govorimo dakle Ševardnase, a ne *-ace*, *-aze*, *-adze* kao neki drugi narodi. No /s/ nije engleski fonem. Engleski je jezik samo umnožio neke naše alofone koje smo i prije poznavali u drugim pozajmljenicama, primjerice [ʃ] i [ʒ]. Možda je ozbiljniji problem još samo fon [ɥ].

U gramatičkim pitanjima ima i opet nekih pojava koje su i prije predstavljale stanovit problem za sustav, a sada već znače ozbiljan pritisak na norme morfološkoga, tvorbenog i sintaktičkog sustava. Iznijet ću samo neke. U orijentalizmima i pozajmljenicama iz njemačkoga već odavno postoji problem jukstapozicije dviju imenica, od kojih ona prva postaje indeklinabilna s atributskom funkcijom. Sustav je asimilirao dio takvih konstrukcija kao *alem kamen*, *čelik značaj* (s time da su još uvijek pravopisnim problemom), a većinu je odbacivao, jer hrvatski jezični osjećaj još uvijek preferira slavensku adjektivizaciju u takvim primjerima. Danas to više nije moguće, bar ne u potpunosti, i pitanje je samo na kojem će se stupnju norma stabilizirati. Suvremeni se jezični osjećaj ne odupire više energično primjerima kao *džez sastav* (ili, snobovski, *jazz sastav* - u hrvatskom se samo strana vlastita imena pišu originalnim pravopisom, ne i pozajmljenice). Sličan je problem i tendencija da se kod stranih, osobito kraćih vlastitih imena prestane deklinirati ime i deklinira samo prezime, primjerice *John Kennedy*, genitiv *John Kennedyja* umjesto *Johna Kennedyja*. No tu je norma čvršća.

Postoje i neki problemi morfološke i sintaktičke norme gdje se unutarnje razvojne tendencije prepleću sa stranim utjecajima, ili je bar moguće takvo prepletanje. No mislim da bi nas udubljivanje u tu temu predaleko odvelo.

6.0. Iznescena panorama suvremenih problema hrvatske jezične norme pruža jednu prilično raznoliku sliku. No ne bi bilo istinito kada bismo na tu sliku gledali kao na neki slučaj posve izoliran u svojoj kategoriji, bez analogije drugdje u svijetu. Jer gotovo sve od pojava što su ovdje obrađene, imaju svoje jasne pandane i u slavenskome svijetu, manje, recimo, u Slovačkoj, Sloveniji i Makedoniji, više u Ukrajini. U ukrajinski je jezik čak vraćen jedan specifičan grafem (za fonem /g/, različit od zvučnog /h/), koji je bio ukinut za sovjetske vlasti (održao se u emigraciji i dijaspori). U svim tranzicijskim zemljama jezik se oslobađa od sovjelizama i od socijalističke terminologije i frazeologije, a u zemljama bivšeg Sovjetskog Saveza promijenjeno je čak i pismo, to jest napuštena je cirilica i uvedena latinica (ne uvijek najsretnije). O pravopisima se raspravlja u nekoliko zemalja, u njemačkome su pravopisu ovih godina izvršene veće promjene nego u hrvatskome. Određene intervencije u jezičnoj normi, osobito na leksičkom polju, provodile

su se u ne baš dalekoj prošlosti u mnogim zemljama (Češka, Mađarska, Finska, Island itd.), danas u Francuskoj i Kataloniji, da ne govorimo o Kvebeku. Zanimljivo je samo jedno pitanje - zašto sva ta problematika ne izaziva takav interes lingvističke i amaterske javnosti kao jezična problematika u Hrvatskoj? Odgovor na to pitanje bio bi odgovorom i na mnoga druga pitanja.

BILJEŠKA

* D. Brozović, "Hrvatski jezik - povijesna podloga i jezičnopolitičke i sociolingvističke okolnosti".

SUMMARY

CURRENT VACILLATION OF THE CROATIAN LANGUAGE NORM IN THE SLAVIC AND EUROPEAN LIGHT

The language norm comprises all fields of standard language, so that one can talk about the orthographic, orthoepic, sound, morphologic, formation as well as syntactic norm, and in a somewhat different manner about the lexical norm on one hand and the graphic one on the other (with the stylistic tolerance \pm in case of the lexical norm). In contemporary Croatian language studies there is rather a great variety of attitudes considering the language norm, in fact, all of its sections. The pressure of the unexpert public opinion onto the expert circles is too strong, and the experts themselves are by no means undivided. All sorts of different tendencies are in action. There are those wishing to revive the type of language norm that developed in the 19th century Croatian, in other words to restore the language conceptions according to which the standardization in German, Czech, Hungarian, and some time later in Slovene and Slovak languages took place. The others are prepared to accept the results of language violation going throughout the 20th century, especially during the seven decades of the former Yugoslavia as a *fait accompli*. Besides, there are both moderate and radical tendencies in each of the directions. Although normative vacillation refers understandably to all the segments of the Croatian language at the general public level, the conflicting standpoints are to be found mostly on the lexical and orthographic issues; there are even certain suggestions for graphic "Europeanization", which would mean giving up Czech and Polish diacritical signs in the Croatian Latin script and introducing various digraphs. The whole situation is additionally aggravated by strong emotional reactions of those who enter the discussion.